บทที่ 3

อภิปรายผลการวิจัย (Discussion)

1. การประเมินความเปราะบางของพื้นที่ต่อการเกิดแผ่นดินถล่ม ในพื้นที่ลุ่มน้ำ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

การศึกษาปัจจัยและตัวแปร (Independent variables) อันเป็นสาเหตุและเกี่ยวข้องกับกระบวนการการเกิดดินถล่มที่เกิดขึ้นระหว่างวันที่ 23-24 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 ในพื้นที่ลุ่มน้ำอำเภอลับแลอุตรดิตถ์ ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการประเมินความเปราะบางของพื้นที่ต่อการเกิดแผ่นดินถล่ม ซึ่งการศึกษาถึงพฤติกรรมของเหตุการ์แผ่นดินถล่มที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ได้ดำเนินการโดยความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ระหว่างสภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่เกิดดินถล่มกับตัวแปรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผลของการศึกษาความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ของดินถล่มที่เกิดขึ้นภายใต้สภาพแวดล้อมต่างๆ พบว่าสภาพภูมิประเทศ (Topographical condition) ของพื้นที่เขาสูงชัน ในพื้นที่ลุ่มน้ำ อำเภอลับแล เป็นปัจจัยสำคัญต่อความเปราะบางของพื้นที่ในการเกิดดินถล่ม โดยเฉพาะทางตอนเหนือของอำเภอลับแล ในตำบลแม่พูล ตำบลนานกกก และตำบลฝายหลวง ซึ่งพื้นดินถล่มจะเกิดในพื้นที่ที่มีสภาพเป็นภูเขาและมีความลาดชันสูงมาก โดยพื้นที่ดินถล่มส่วนใหญ่จะพบในพื้นที่ที่มีความสูงเกิน 300 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลางและเป็นพื้นที่ที่มีความลาดชันสูงตั้งแต่ 25 องศา ขึ้นไป นอกจากนี้ยังพบว่าพื้นที่ภูเขาสูงชันทางตอนบนของอำเภอลับแล ไม่มีความเสถียรภาพของความลาดชันต่อการเกิดดินถล่ม (ภาพที่ 9) ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่าตัวแปรด้านสภาพภูมิประเทศ (Topographical variables) โดยเฉพาะ ลักษณะของสภาพภูมิประเทศ (Landform) ความลาดชัน (Slope steepness) และ ความสูงของพื้นที่ (Elevation) มีความสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่กับเหตุการแผ่นดินถล่มที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำอำเภอลับแล อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาพบว่า ประเภทการใช้ที่ดิน (Landuse type) และทิศด้านลาดของพื้นที่ (Aspect of slope) มีอิทธิพลต่อการเกิดดินถล่มในพื้นที่ศึกษาไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจัยด้านสภาพภูมิประเทศอื่นๆ (ตารางที่ 29)

แม้ว่าจากการรายงานสภาพอุตุนิยมวิทยาในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2549 (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2549) พบว่า ระหว่างวันที่ 20-25 พฤษภาคม มรสุมตะวันตกเฉียงใต้มีกำลังค่อนข้างแรงตลอดช่วงทำให้เกิดฝนหนักถึงหนักมากหลายพื้นที่บริเวณเทือกเขารอยต่อระหว่างจังหวัดอุตรดิตถ์ สุโขทัย และแพร่ แต่จากผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ของปรากรฏ์การดินถล่มพบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่ที่เกิดดินถล่มจะมีความลาดเทหันไปทางทิศตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ (ตารางที่ 19) นอกจากนี้พื้นที่เกิดดินถล่มส่วนใหญ่จะพบบนเขาสูงชันที่มีสภาพเป็นสวนไม้ผลผสม (Mixed friuit tree orchard on steeply slopping land) และป่าผลัดใบเสื่อมโทรม (Secondary/disturbed mixed deciduoud forest) (ตารางที่ 23 และ 29)

อย่างไรก็ตามจากการสำรวจพื้นที่ศึกษาภาคสนาม พบว่าประเภทของการใช้ที่ดินมีความสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่กับการเกิดดินถล่มไม่มีความชัดเจนมากนัก เนื่องจากพบการเกิดดินถล่มทั้งในพื้นที่สวนไม้ผลผสมที่มีความลาดชันระดับต่ำ (8-15 องศา) และสวนไม้ผลผสมที่มีความลาดชันสูง (มากกว่า 35 องศา ขึ้นไป) และยังพบว่าสวนไม้ผลผสมบางแห่งที่มีความลาดชันในระดับที่สูงมากเกิน 60 องศา ไม่มีการเกิดดินถล่ม แม้ว่าสถาพพื้นล่างของสวนไม้ผลเหล่านั้นมีการถางวัชพืชและมีพืชพื้นล่างปกคลุมน้อย จึงทำให้บริเวณผิวดินค่อนข้างจะเปิดโล่งแต่ก็ไม่พบว่ามีการเกิดดินถล่ม ในขณะที่พื้นที่สวนไม้ผลบนเขาสูงชันบริเวณไม่ไกลมากนักและมีรูปแบบการจัดการสวนไม้ผลคล้ายกัน กลับพบว่าเกิดดินถล่มหลายแห่ง (ภาพที่ 53 และภาพที่ 54) การศึกษาครั้งนี้คณะผู้วิจัยไม่สามารถดำเนินการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการจัดการพื้นที่สวนไม้ผลผสมได้คลอบคลุมทั่วทั้งพื้นที่ลุ่มน้ำอำเภอลับแล โดยเฉพาะข้อมูลด้านวิธีการเพาะปลูกไม้ผลชนิดหลัก เช่น ทุเรียน ลางสาด มังคุด และลองกอง เป็นต้น และข้อมูลด้านกระบวนการในการจัดการพื้นที่ ซึ่งคาดว่าน่าจะเป็นตัวแปรที่มีความเกี่ยวข้องกับความเสถียรภาพของพื้นที่ลาดชันต่อการเกิดดินถล่ม นอกจากนี้ข้อมูลประเภทการใช้ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดินไม่มีรายละเอียดด้านสภาพการจัดการพื้นที่ ดังนั้นผลที่ได้จากการศึกษาความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ระหว่างประเภทการใช้ที่ดินและการเกิดดินถล่มมองเห็นแนวโน้มที่ไม่ชัดเจนนัก

ภาพที่ 53 พื้นที่สวนไม้ผลบนภูเขาสูงชันและมีสภาพพื้นล่างเปิดโล่ง ที่ไม่เกิดดินถล่ม

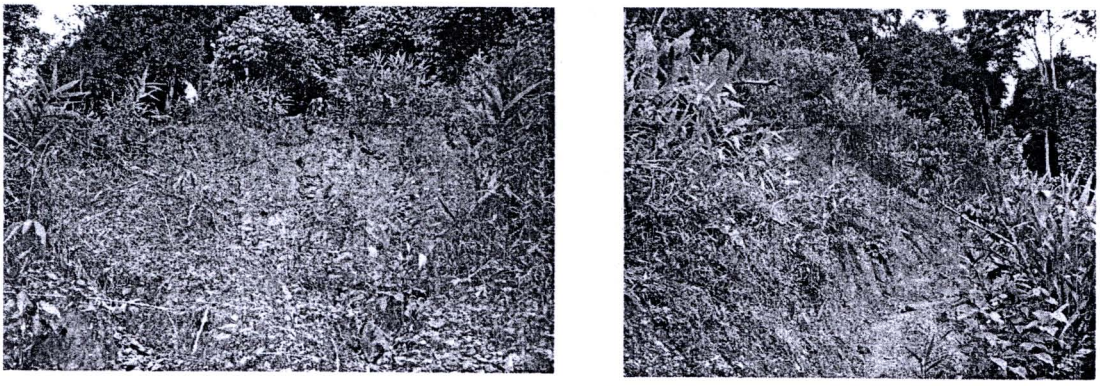

ภาพที่ 54 พื้นที่สวนไม้ผลบนภูเขาสูงชันและมีสภาพพื้นล่างเปิดโล่ง ที่เกิดดินถล่มในบริเวณใกล้กัน

ปัจจัยด้านปฐพีวิทยาและชนิดหิน (Geo-Pedological factor) มีความอิทธิพลต่อการเกิดดินถล่มในพื้นที่ลุ่มน้ำ อำเภอลับแล ค่อนข้างน้อยมาก โดยมีค่าน้ำหนักความสำคัญ เท่ากับ 0.043 เมื่อเปรียบเทียบกับปัจจัยด้านสภาพภูมิประเทศ (Topographical factor) ที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญเท่ากับ 0.924 เนื่องจากข้อมูลเชิงพื้นที่ด้านปฐพีวิทยาและชนิดหิน ได้จากแผนที่เชิงเลขของกรมพัฒนาที่ดินและกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่มีรายละเอียดของข้อมูลจำกัด โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ที่ถูกจัดอยู่ในชุดดินที่เป็นที่ลาดเชิงซ้อนและภูเขาสูงชัน (Slope complex) อันเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของพื้นที่ลุ่มน้ำอำเภอลับแล ที่เกิดแผ่นดินถล่ม (ภาพที่ 12 ถึง ภาพที่ 14) ซึ่งในสภาพความเป็นจริงที่ได้จากการศึกษาสภาพดินในพื้นที่ศึกษาและการวิเคราะห์คุณสมบัติทางกายภาพเคมีของดินบริเวณที่เกิดดินถล่ม (ตารางที่ 42) พบว่าดินในพื้นที่สวนผลไม้บนเขาสูงชันที่เกิดดินถล่มและสวนไม้ผลบนเขาสูงชันที่ไม่เกิดดินถล่ม จะมีคุณสมบัติของดินแตกต่างกันเกือบทั่วทั้งพื้นที่ โดยเฉพาะความลึกของชั้นดิน (Soil depth) และเนื้อดิน (Soil texture) ที่ส่งผลถึงความสามารถในการระบายน้ำของดิน (Soil drainage) มีความแตกต่างกันจากพื้นที่หนึ่งสู่อีกพื้นที่หนึ่ง (ภาพที่ 55) นอกจากนี้ข้อมูลแผนที่เชิงเลขด้านธรณีวิทยา (Geological data) ที่ผลิตจากแผนที่มาตราส่วน 1: 250,000 ทำให้ความละเอียดของข้อมูลชนิดหินในเชิงพื้นต่ำเกิดไป ซึ่งข้อจำกัดของข้อมูลการระบายน้ำของดิน ความลึกของชั้นดิน และชนิดหิน ที่มีรายละเอียดในเชิงพื้นที่ (spatial aspect) ไม่เพียงพอดังกล่าว จึงส่งผลให้อิทธิพลของปัจจัยด้านปฐพีวิทยาและชนิดหินต่อการเกิดดินถล่มในพื้นที่ศึกษามีไม่ชัดเจนมากนัก

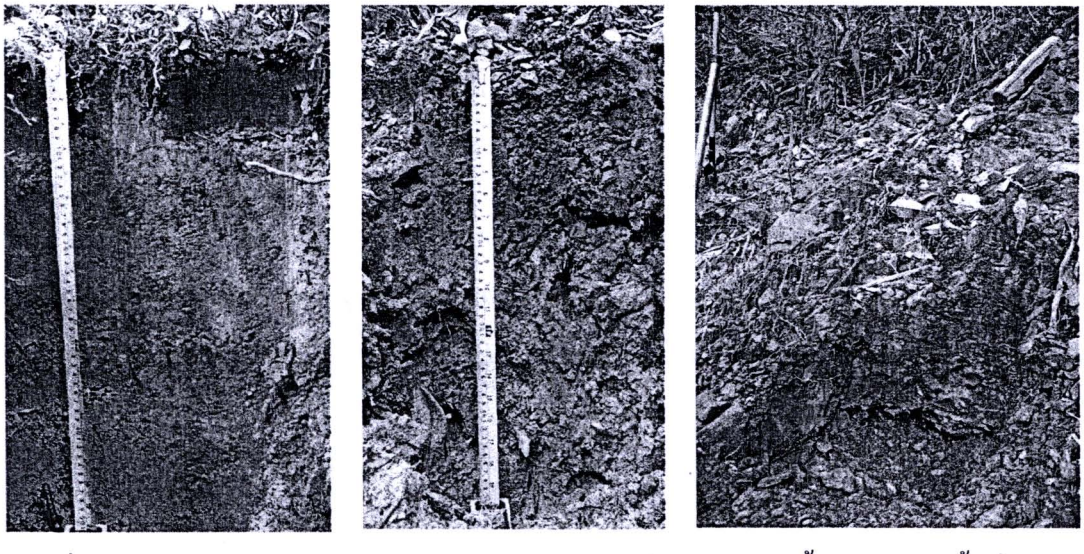

ภาพที่ 55 ความแตกต่างกันของความลึกของดินและสภาพการระบายน้ำของดิน ในพื้นที่สวนไม้ผลผสมบนเขาสูงชัน (ซ้าย) ที่ไม่เกิดดินถล่ม และเกิดดินถล่ม (กลาง และขวา)

จากข้อมูลอุตุนิยมวิทยาของสถานีอุตุนิยมวิทยาและสำนักงานเกษตรอำเภอลับแล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 ถึง 2549 พบว่า ตัวแปรด้านภูมิอาศ โดยเฉพาะปริมาณน้ำฝนสูงสุดเฉลี่ย ของสถานีอุตุนิยมวิทยาส่วนใหญ่ มีค่าต่ำกว่าค่าที่เกิดขึ้นในช่วงเดือนพฤศภาคม พ.ศ. 2549 โดยเฉพาะค่าปริมาณน้ำฝนสูงสุดในอำเภอลับแล มีค่าเฉลี่ยนเท่ากับ 117.08 มม. พบว่า เมื่อเทียบกับปริมาณน้ำฝนที่ตกในวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 ซึ่งมีค่าเท่ากับ 330 มม. ปริมาณน้ำฝนสูงสุดเฉลี่ยในอำเภอลับแลมีค่าต่ำกว่า (ประมาณ 64.5 %) (ตารางที่ 47 ถึง ตารางที่ 49)

โดยสภาพปกติ ภูมิอากาศในอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นภูมิอากาศเขตฝนเมืองร้อน (Tropical savannah climate: AW) โดยมีช่วงฝนกับช่วงแห้งแล้งแตกต่างกันชัดเจน ฝนที่ตกในบริเวณจังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ฝนจะเริ่มตกในเดือนพฤษภาคม และจะชุกขึ้นในเดือนสิงหาคมและกันยายน (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2549) ดังนั้นจะพบว่าสถานการณ์ที่สภาพภูมิอากาศเป็นปกติ โอกาสที่จะเกิดแผ่นดินถล่มมีน้อยมาก ซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์สอบถามเกษตรกรและประชาชนในพื้นที่ศึกษาพบว่าพื้นที่อำเภอลับแลไม่เคยมีประวัติการเกิดดินถล่มในระดับที่รุนแรงและเกิดดินถล่มกระจายทั่วทั้งพื้นที่อำเภอลับแลและพื้นที่ข้างเคียงมาก่อนในอดีต

นอกจากนี้ผลการศึกษาความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ระหว่างปัจจัยด้านสภาพภูมิอากาศ (Climatic factor) กับการเกิดดินถล่มในพื้นที่ศึกษา เพื่อกำหนดค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรด้านสภาพภูมิอากาศ ต่อความเปราะบางของพื้นที่ในการเกิดดินถล่ม พบว่า ปัจจัยด้านสภาพภูมิอากาศมีอิทธิพลต่อการเกิดดินถล่มน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจัยด้านสภาพภูมิประเทศและปัจจัยด้านปฐพีวิทยาและโครงสร้างทางธรณีวิทยา (ตารางที่ 30)

ถึงแม้ว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ในลุ่มน้ำ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ มีสภาพภูมิประเทศที่เปราะบางและเสี่ยงต่อการเกิดดินถล่มอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ยังไม่เคยเกิดแผ่นดินถล่มรุนแรงในเช่นนี้มาก่อน ซึ่งการเกิดปรากฏการณ์ดินถล่มในพื้นที่ศึกษาครั้งนี้ พบว่า แม้ว่าจะเป็นช่วงต้นฤดูมรสุม แต่มีปริมาณน้ำฝนที่ตกหนักอย่างผิดปกติ (Unusually extremely heavy rain) หลังจากนั้นก็เกิดดินและโคลนถล่มตามมาทันที ดังนั้นจึงพบว่า ปัจจัยด้านภูมิอากาศ เป็นปัจจัยที่กระตุ้น (Triggering factor) ต่อกระบวนการการเกิดดินถล่มในพื้นที่ลุ่มน้ำอำเภอลับผล โดยเฉพาะปริมาณน้ำฝนที่ตกมากเกินค่าปกติและตกหนักต่อเนื่องกันหลายวัน ส่งผลให้พื้นที่มีโอกาสที่จะเกิดแผ่นดินถล่มมากขึ้นและมีระดับความรุนแรงของดินถล่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ผลของการเปรียบเทียบความถูกต้องของแบบจำลองที่ใช้ในการประเมินความเสี่ยงต่อการเกิดดินถล่ม พบว่า การประเมินความเสี่ยงต่อการเกิดดินถล่มโดยใช้แบบจำลอง API (Antecedent Precipitation index) จะมีค่าความสอดคล้องกันเชิงพื้นที่ (CV) กับการดินถล่มที่เกิดขึ้นจริงในปี พ.ศ. 2549 มากกว่าการใช้แบบจำลอง WLC (Weighted Linear Combination) โดยเฉพาะ

พื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดดินถล่มในระดับสูงมาก พบว่า มีค่าความสอดคล้องกันเชิงพื้นที่ (CV) สูงถึง 98.89 %

เนื่องจากค่า CN หรือ runoff curve number ซึ่งถูกนำมาใช้เพื่อปรับเปลี่ยนให้เป็นค่า API แรกเริ่มของพื้นที่ นั้นเป็นตัวเลขที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อให้เป็นตัวแทนความสามารถของพื้นที่ต้นน้ำในการดูดซับน้ำฝน และระบายน้ำท่าให้กับพื้นที่ท้ายน้ำ อันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำร่วมกันระหว่างปัจจัยพื้นที่ลุ่มน้ำที่มีบทบาทต่อการให้น้ำ (พงษ์ศักดิ์ และพิณทิพย์, 2551) นอกจากนี้ยังได้ใช้ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์เกษตรกรมาใช้ในการปรับแก้ไขค่า CN ให้มีค่าเหมาะสมกับพื้นที่ศึกษา โดยเฉพาะปัจจัยด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินและปริมาณพืชคลุมดิน (CNve) จึงส่งผลให้การวิเคราะห์ความเสี่ยงของพื้นที่ต่อการเกิดดินถล่มด้วยแบบจำลอง API แรกเริ่มในการศึกษาครั้งนี้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ตารางที่ 47 ข้อมูลปริมาณน้ำฝนสูงสุดเฉลี่ย ตั้งแต่ปี 2515 ถึงปี 2549 (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2549 และสำนักงานเกษตรอำเภอลับแล)

สถานีอุตุนิยมวิทยา	ปริมาณน้ำฝนรายปีเฉลี่ย	ปริมาณน้ำฝนสูงสุดเฉลี่ย
ลำพูน	969.60	95.40
หล่มสัก	1,294.99	129.20
ลำปาง	1,052.40	140.00
อุตรดิตถ์	1,390.95	145.00
กำแพงเพชร	1,263.51	171.00
ตาก	996.62	175.80
น่าน	1,246.10	189.70
วิเชียรบุรี	1,194.65	191.10
แพร่	1,083.30	218.10
เขื่อนภูมิพล	1,000.81	247.10
ลับแล*	1,506.07	117.08

หมายเหตุ: ข้อมูลอุตุนิยมวิทยา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532-2549 จากสำนักงานเกษตรอำเภอลับแล

ตารางที่ 48 ข้อมูลปริมาณน้ำฝนที่ตกในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2549 (สำนักงานเกษตรอำเภอลับแล)

วันที่	ปริมาณน้ำฝน (มม.)	วันที่	ปริมาณน้ำฝน (มม.)
10	24.1	20	40.4
11	33.8	21	72.1
14	25.2	22	330
15	18.7	23	8.5
18	9.7	24	5.4
19	30.2	30	33.1

ตารางที่ 49 ข้อมูลภูมิอากาศของภาคเหนือ ประจำเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2549 (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2549)

สถานีอุตุนิยมวิทยา	อุณหภูมิอากาศ						ฝน						ความชื้นสัมพัทธ์ สูงสุดเฉลี่ย	ความชื้นสัมพัทธ์ ต่ำสุดเฉลี่ย	ความชื้นสัมพัทธ์ เฉลี่ย	ความชื้นสัมพัทธ์ต่ำที่สุด
	สูงสุดเฉลี่ย	สูงที่สุด	ต่ำสุดเฉลี่ย	ต่ำที่สุด	เฉลี่ย	สูงหรือต่ำกว่าค่าปกติ	ฝนรวม (มม.)	สูงหรือต่ำกว่าค่าปกติ	สูงที่สุดใน 24 ชั่วโมง	จำนวนวันที่มีฝนตก	ฝนรวมตั้งแต่ 1 มกราคม 2549	สูงหรือต่ำกว่าค่าปกติ				
เชียงใหม่	33.4	38.0	21.7	18.3	27.6	-1.4	219.5	64.1	66.2	15	444.2	200.1	96	63	82	44
ลำปาง	33.0	38.2	23.2	18.5	28.1	-1.6	313.6	165.1	58.3	17	547.8	300.5	94	59	78	28
ลำพูน	32.2	37.0	23.0	18.8	27.6	-2.0	177.5	31.1	51.4	15	392.7	182.1	93	58	77	38
น่าน	32.7	38.4	22.8	19.3	27.8	-1.5	278.7	110.9	84.3	16	498.4	182.2	92	60	78	36
ท่าวังผา	32.2	38.0	22.5	18.4	27.4	-1.3	163.9	-26.6	36.4	16	422.4	71.1	95	62	82	37
แพร่	32.6	37.9	23.8	18.8	28.2	-1.6	320.7	146.7	111	18	459.9	167.8	87	56	74	38
อุตรดิตถ์	33.6	38.0	24.3	20.0	29	-1.4	538.2	305.0	263.7	17	689.0	329.1	91	59	77	44
ตาก	33.2	39.2	24.7	20.5	29	-1.5	312.7	151.5	106.4	22	440.8	211.6	88	57	75	33
พิษณุโลก	33.8	38.1	24.8	21.6	29.3	-1.2	191.8	13.4	48.9	16	337.4	55.8	86	57	74	37
แม่สอด	32.9	36.4	23.4	21.2	28.2	-0.8	237.6	68.8	53.2	20	332.7	106.0	93	59	79	42
อุ้มผาง	31.3	34.7	21.0	18.5	26.2	-0.6	322.5	136.2	77.4	24	575.7	244.9	96	61	84	28
เขื่อนภูมิพล	32.8	38.6	24.2	20.5	28.5	-1.5	355.6	172.7	170.7	17	487.4	215.1	91	62	78	38
เพชรบูรณ์	33.6	37.8	24.3	22.6	29	-0.9	219.3	63.5	46.2	20	460.5	173.8	94	61	81	46
หล่มสัก	33.6	37.7	24.2	22.4	28.9	-0.7	159.0	-0.3	53.2	13	326.9	33.4	92	57	77	40
กำแพงเพชร	33.1	37.8	24.5	20.8	28.8	-1.5	273.3	75.1	76.5	19	367.6	77.6	95	63	81	46

หมายเหตุ: - อุณหภูมิอากาศเฉลี่ยได้จากการเฉลี่ยผลการตรวจวัดอุณหภูมิตุ้มแห้ง

- ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยได้จากการเฉลี่ยผลการตรวจวัดด้วยไซโครมิเตอร์ชนิดตุ้มแห้ง-ตุ้มเปียก

- ค่าปกติ เป็นสถิติในคาบ 30 ปี (1971-2000)

2. การเปลี่ยนแปลงด้านความอุดมสมบูรณ์ของดิน (Soil fertility) ของพื้นที่เกษตรกรรมที่เกิดดินถล่มและมวลดินทับถม

ในกรณีของเหตุการณ์ดินและโคลนถล่มบริเวณอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่าส่วนใหญ่เกิดในบริเวณพื้นที่เกษตรกรรมบนภูเขาสูงชันสลับซับซ้อน ที่มีลักษณะของการเปลี่ยนสภาพการใช้ที่ดิน (Land use transition) จากสภาพป่าธรรมชาติไปเป็นสวนไม้ผลผสม (Mixed-fruit tree plantation) บนภูเขาสูงชัน มาเป็นระยะเวลายาวนานเกือบร้อยปี (สถานีพัฒนาที่ดินอุตรดิตถ์, 2550) โดยมีการเพาะปลูกทุเรียน ลางสาด ลองกอง มะไฟ และมังคุด เป็นไม้ผลหลัก (ภาพที่ 56) สวนไม้ผลผสมหลายแห่งตั้งอยู่บนภูเขาหินทราย (Sandstone) ที่สลายตัวผุพังกลายเป็นดินร่วนปนทรายที่มีปริมาณอนุภาคทรายในระดับสูง (ภาพที่ 57)

ภาพที่ 56 พื้นที่ดินถล่มบริเวณสวนผลไม้ผสมบนเขาสูงชันใน ต. นานกกก อ. ลับแล

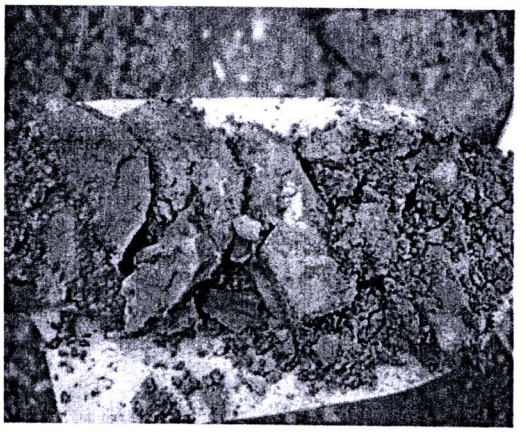

ภาพที่ 57 สภาพหินทรายบริเวณที่เกิดแผ่นดินถล่ม ที่กำลังผุพังกลายเป็นดิน

จากการดำเนินการสำรวจสภาพพื้นที่ที่เกิดดินถล่มและพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการทับถมของมวลดิน โคลน และเศษไม้ (Debris-mud deposition) ที่เคลื่อนตัวไหลมาจากพื้นที่สูงลาดชันบนภูเขา พบว่าพื้นที่เกษตรกรรมที่เกิดดินถล่มส่วนใหญ่ มีการใช้ที่ดินเป็นไม้ผลผสมบนเขาสูงชัน ในขณะที่พื้นที่เกษตรกรรมที่ได้รับผลกระทบจากการทับถมของมวลดินที่ไหลเคลื่อนตัวจากเขาสูงชน เป็นการทำสวนไม้ผลผสมบนพื้นราบและเป็นพื้นที่นาข้าว ซึ่งดินถล่มที่เกิดขึ้นในพื้นที่สวนไม้ผลบนภูเขาสูงชันมีระดับความรุนแรงที่แตกต่างกัน พื้นที่สวนไม้ผลบนเขาสูงชันที่เลือกเป็นแปลงตัวอย่างบางแห่งเกิดดินถล่มในระดับรุนแรงมาก โดยหน้าดิน (Top soil) ถูกทำลายหายไปจนถึงระดับชั้นพื้นหินใต้ดิน (Bed rock) ดังแสดงในภาพที่ 58 ในขณะที่พื้นที่สวนไม้ผลบนเขาสูงชันบางแห่งเกิดดินถล่มไม่รุนแรงมากนัก โดยยังคงมีหน้าดินลึกถึงระดับมากกว่า 70 ซม. จากผิวดิน (ภาพที่ 59)

ภาพที่ 58 พื้นที่สวนไม้ผลบนเขาสูงชันที่เกิดดินถล่มในระดับรุนแรงมาก

ภาพที่ 59 พื้นที่สวนไม้ผลบนเขาสูงชันที่เกิดดินถล่มในระดับรุนแรงไม่มาก

สำหรับพื้นที่สวนไม้ผลบนพื้นราบและนาข้าวที่ถูกมวลดินและโคลนทับถม พบว่า หน้าดินและเศษไม้ที่เคลื่อนตัวมาจากพื้นที่สูงไหลมาทับผิวหน้าดินเดิม โดยในแปลงตัวอย่างบางแห่งถูกดินทับถมหน้ามากกว่า 1 เมตร สภาพสวนไม้ผลบนพื้นราบที่ถูกเลือกเป็นแปลงตัวอย่างที่ถูกมวลดินทับถมหลายแห่ง พบว่า ไม้ผลเศรษฐกิจ เช่น ลางสาดและลองกอง มีสภาพยืนต้นแห้งตาย อันเนื่องมาจากรากพืชขาดอากาศจากการทับถมของมวลดินที่หน้ามากจากผิวดินเดิม (ภาพที่ 60) และบางแห่งมีสภาพอิ่มตัวไปด้วยน้ำหรือน้ำท่วมขังในผิวหน้าดินชั้นล่างที่ลึกประมาณ 25 ถึง 30 ซม. (ภาพที่ 61)

ภาพที่ 60 พื้นที่สวนไม้ผลบนพื้นราบที่ถูกมวลดินทับถม

ภาพที่ 61 ดินชั้นล่างที่มีสภาพดินที่น้ำท่วมขังในสวนไม้ผลบนพื้นราบ

สำหรับสภาพในปัจจุบันของพื้นที่นาข้าวที่ถูกตะกอนดินและโคลนทับถมจากการเกิดดินถล่ม พบว่า พื้นที่นาข้าวที่ถูกเลือกเป็นแปลงตัวอย่าง มีสภาพไม่เปลี่ยนแปลงไปจากพื้นที่นาข้าวบริเวณข้างเคียงที่ไม่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดินถล่มมากนั้น (ภาพที่ 62) เนื่องจากมีการปรับปรุงฟื้นฟูพื้นที่โดยการใช้รถขุดตัก (Backhole) ขนาดเล็ก ทำการขุดลอกตะกอนดินและเศษวัสดุออกจากพื้นที่นาข้าว และใช้รถแทรกเตอร์ตีนตะขาบทำการปรับพื้นที่ให้ราบเรียบให้กลับมาอยู่

ในสภาพเดิม และจัดทำคันนาขึ้นใหม่ตามการถือครองเดิมของเจ้าของพื้นที่ (สถานีพัฒนาที่ดินอุตรดิตถ์, 2550)

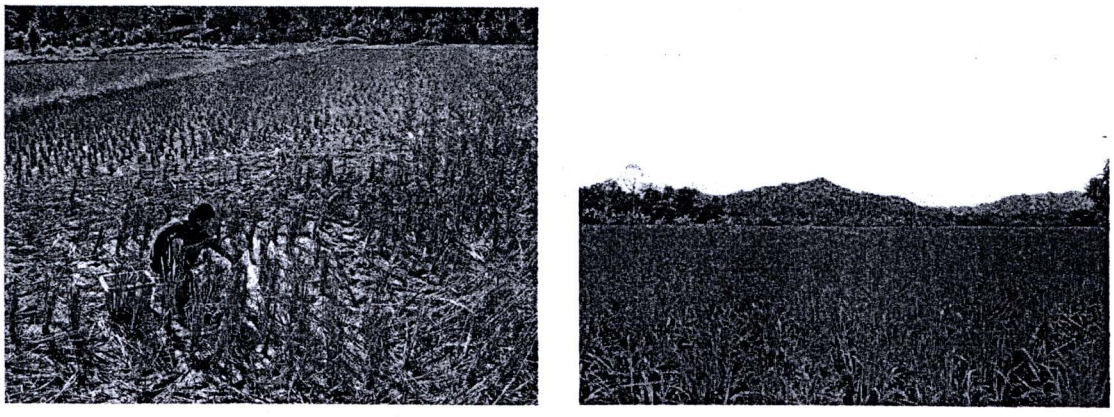

ภาพที่ 62 สภาพพื้นที่นาข้าวที่เลือกเป็นแปลงตัวอย่าง หลังการฟื้นฟูจากการถูกตะกอนดินและเศษวัสดุทับถม

การเปลี่ยนแปลงความอุดมสมบูรณ์ของดินในสวนไม้ผลผสมบนเขาสูงชัน มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างชัดเจนในดินชั้นผิวดิน (Surface layer) โดยแปลงตัวอย่างส่วนใหญ่มีค่าความเป็นกรด-ด่าง (pH) ลดลง และพบว่ามีปริมาณธาตุอาหารในดินลดลงอย่างมากในทุกแปลงตัวอย่าง ในทุกแปลงตัวอย่างพบว่าผิวหน้าดินไม่มีชั้นอินทรีย์วัตถุ (O horizon) ปกคลุมอยู่เลย เนื่องจากสภาพพื้นที่ยังไม่มีไม้ยืนต้นหรือพืชพรรณขึ้นปกคลุมมากนัก (SL1 และ SL2) โดยในแปลงตัวอย่างบางแห่ง (SL3 และ SL5) ไม่มีพืชพรรณขึ้นปกคลุม แม้ว่าเหตุการณ์ดินถล่มได้เกิดขึ้นไปแล้วถึงหนึ่งปีครึ่ง (ภาพที่ 63) ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนการทดแทนหรือกระบวนการฟื้นฟูตามธรรมชาติ (Succession) ของพรรณไม้เบิกนำ (Pioneer species) หรือของสังคมพืชตามธรรมชาติในพื้นที่ศึกษานั้น จำเป็นต้องใช้ระยะเวลาค่อนข้างยาวนานมากกว่า 1 หรือ 2 ปี นอกจากนี้พบว่าปริมาณฟอสฟอรัสและโพแทสเซียมลดลงในดินชั้น Surface layer ของทุกแปลงตัวอย่าง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการเกิดแผ่นดินถล่มเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อระดับความอุดมสมบูรณ์ของดินที่อยู่ในชั้นผิวดิน ในสวนผลไม้ผสมบนเขาสูงชัน โดยพบว่าดินชั้นผิวดินมีสภาพความเป็นกรดเพิ่มมากขึ้น (Soil acidification) และมีปริมาณธาตุอาหารลดลง (Nutrient depletion) ในขณะที่ดินชั้น Subsurface และ Subsoil layer ในสวนไม้ผลผสมบนเขาสูงชัน มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงระดับความอุดมสมบูรณ์ไม่ชัดเจนมากนัก ภายหลังจากการเกิดดินถล่ม แต่อย่างไรก็ตามพบว่า แปลงตัวอย่างในส่วนไม้ผลผลมบนเขาสูงชันส่วนใหญ่มีปริมาณอินทรีย์วัตถุและฟอสฟอรัสลดลงอย่างเห็นได้ชัดในดินชั้น Subsurface ในขณะที่ดินชั้น Subsoil มีรูปแบบการเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอน ดังนั้นอาจชี้ได้ว่า ความรุนแรงของการเกิดดินถล่มในพื้นที่ศึกษาสามารถส่งผลกระทบต่อคุณสมบัติของดินได้อย่างชัดเจนในระดับที่ลึกประมาณ 20-25 ซม. จากผิวหน้าดิน (ดินชั้น Subsurface)

ภาพที่ 63 แปลงตัวอย่างที่ถูกดินถล่มในระดับรุนแรง (แปลที่ SL3 และ SL5)

จากผลการเปรียบเทียบความอุดมสมบูรณ์ของดินในสวนไม้ผลผสมบนพื้นราบหลังจากการเกิดดินถล่มและมวลดินทับถมในแปลงตัวอย่างกับบริเวณพื้นที่ข้างเคียงที่ไม่ได้รับผลกระทบ พบว่า แปลงตัวอย่างส่วนใหญ่ที่ได้รับผลกระทบจากการทับถมของมวลดิน จะมีค่าความเป็นกรดเป็นด่างของดินชั้นผิวดิน (Surface soil layer) เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ปริมาณธาตุอาหารที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืช เช่น แคลเซียม และโพแทสเซียม มีปริมาณเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเช่นกัน โดยมีปริมาณเพิ่มขึ้นทั้งในดินชั้น Surface และ Subsurface layers ซึ่งผลการศึกษาที่ได้สอดคล้องกับ Schrumpf *et al.* (2001) ที่พบว่าการเกิดดินถล่มจะสามารถปรับปรุงความอุดมสมบูรณ์ของดิน ในบริเวณพื้นที่ที่ดินมีสภาพความเป็นกรดรุนแรงและมีปริมาณธาตุอาหารในดินระดับต่ำ เนื่องจากดินที่เคลื่อนตัวมาทับถมส่วนใหญ่นั้นจะเป็นหน้าดินของดินชั้นบนจากพื้นที่สูงกว่า ซึ่งเป็นดินที่มีปริมาณธาตุอาหารในระดับสูงกว่า (Nutrient-richer soils) และมีสภาพการผุกร่อนอยู่กับที่ตามสภาพอากาศค่อนข้างต่ำ (Less weathered soils) ในขณะที่ Zarin and Johnsom (1995) รายงานว่า ปริมาณของเบสแคตไอออนในดินจะลดลงอย่างมากหลังจากการเกิดแผ่นดินถล่ม แต่หลังจากนั้นปริมาณเบสแคตไอออนในดินจะเพิ่มขึ้นโดยมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับระยะเวลาหลังการเกิดดินถล่มใน Puerto Rican

ทางคณะผู้ศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของดินในพื้นที่สวนไม้ผลบนพื้นราบที่ถูกตะกอนดินและเศษวัสดุทับถมนั้น ขึ้นอยู่กับระดับความรุนแรงของการทับถมจากมวลดินที่เคลื่อนตัวมาจากที่อื่น รวมถึงระดับความอุดมสมบูรณ์เดิมของดินที่เคลื่อนตัวมาทับถมในพื้นที่ที่ต่ำกว่า ในแปลงตัวอย่างที่ถูกตะกอนดินทับถมไม่หนามากนัก (แปลงที่ FL1) คือ น้อยกว่า 50 ซม. พบว่า คุณสมบัติของดินชั้นล่าง หรือ Subsoil มีแนวโน้มว่ามีความอุดมสมบูรณ์ลดลง โดยเฉพาะปริมาณ มากขึ้นโพแทสเซียมที่แลกเปลี่ยน ในขณะที่แปลงตัวอย่างในสวนไม้ผลผสมบนพื้นราบที่ถูกมวลดินทับถมหนามาก (มากกว่า 70 ซม) (แปลงที่ FL5 และ FL4) มีแนวโน้มว่ามีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้นในดินชั้น Subsoil โดยพบว่า มีความเป็นกรด-ด่างมากขึ้น และมีปริมาณอินทรีย์วัตถุเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน แต่พบว่าปริมาณโพแทสเซียมที่แลกเปลี่ยนได้มีปริมาณลดลง

3. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคุณภาพน้ำในพื้นที่การเกษตรที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดแผ่นดินถล่ม

ผลจากการวิเคราะห์ตัวแปรคุณภาพน้ำในด้านการเกษตรของแปลงตัวอย่างในพื้นที่เกษตรกรรมทั้งสามประเภท พบว่า คุณภาพของตัวอย่างน้ำที่เก็บจากแปลงตัวอย่างใน มีค่าเกินค่ามาตรฐานของคุณภาพน้ำเพื่อการเกษตรในตัวแปรเกือบทุกตัว ในพื้นที่สวนไม้ผลบนพื้นราบ พบว่าคุณน้ำน้ำมีปริมาณของแข็งทั้งหมด (TS) ปริมาณของแข็งที่ละลายได้ทั้งหมด (TDS) และความกระด้างของน้ำ (Hardness) เกินค่ามาตรฐานของคุณภาพน้ำเพื่อการเกษตร (ตารางที่ 45 และ ตารางที่ 46) ในขณะที่คุณภาพน้ำในแปลงตัวอย่างสวนไม้ผลผสมบนเขาสูงชั้นมีเพียงความกระด้างของน้ำเท่านั้นเกิดค่ามาตรฐานคุณภาพน้ำเพื่อการเกษตร ซึ่งชี้ให้เห็นว่าหลังจากการเกิดดินถล่มไปแล้วหนึ่งปีครึ่ง หน้าดินบริเวณภูเขาสูงชันในพื้นที่ต้นน้ำของอำเภอลับแลยังคงเปิดโล่ง และภายหลังจากฝนตกจะทำให้ตะกอมสารต่างๆ (Solids) ถูกชะล้างไหลลงสู่ลำธารในพื้นที่ราบลุ่มตอนล่างของพื้นที่ศึกษา จึงส่งผลให้ปริมาณของแข็งในน้ำบริเวณพื้นที่ราบลุ่มยังคงในระดับที่สูงมาก แม้ว่าค่าความขุ่นของตัวอย่างน้ำในสวนไม้ผลผสมบนพื้นราบจะไม่เกินค่ามาตรฐานของน้ำเพื่อการเกษตร เนื่องจากของแข็งแขวนลอย (SS) มีปริมาณต่ำมาก (ตารางที่ 45)

ในขณะที่ปริมาณเหล็กและอะลูมินั่มในน้ำที่เก็บจากสวนไม้ผลบนพื้นราบและสวนไม้ผลบนเขาสูงชันมีปริมาณที่สูงมาก (ตารางที่ 45) โดยลำธารที่ไหลผ่านแปลงตัวอย่างบางแห่งมีปริมาณเหล็กทั้งหมดสูงมากประมาณ 1.44 mg/L (ตำแหน่งที่ 12) แม้ว่าน้ำในลำธารจะไม่มีสีสนิมเหล็ก (เหลืองแดง) ดังแสดงในภาพที่ 64 ในขณะที่สีของน้ำในลำธารที่ใกล้เคียงกันมีสีสนิมเหล็ก อาจพบว่าแหล่งน้ำในพื้นที่ในนำมาใช้ในพื้นที่เกษตรกรรมมีปริมาณเหล็กทั้งที่เป็น Ferrous Iron ซึ่งเป็นเหล็กที่ละลายน้ำได้จำเห็นสภาพเป็นน้ำใส และมีปริมาณของ Ferric Iron ซึ่งเกิดจากการออกซิไดซ์เหล็ก Ferrous และอยู่ในสภาพที่ไม่ละลายน้ำ จึงทำให้สีของน้ำในลำธารเป็นสีแดงสนิมเหล็ก นอกจากนี้แหล่งน้ำในพื้นที่ศึกษายังมีปริมาณอะลูมินั่มค่อนข้างสูง โดยตัวอย่างน้ำส่วนใหญ่มีปริมาณอะลูมินั่มสูงกว่า 0.1 mg/L ในขณะที่ตัวอย่างน้ำในหลายพื้นที่มีปริมาณอะลูมินั่มสูงกว่า 0.2 mg/L ซึ่งเหล็กและอะลูมินั่มที่ปนเปื้อนในแหล่งน้ำในปริมาณที่สูงนี้ อาจเกิดจากการชะล้างพังทะลายของดินและหรือถูกชะมาจากหินในบริเวณพื้นที่ที่เกิดดินถล่ม เนื่องจากพื้นที่เหล่านั้นยังคงเปิดโล่ง และไม่มีพืชพรรณขึ้นปกคลุม โดยดินถล่มในบางพื้นที่มีความรุนแรงมากทำให้หน้าดินหายไปจึงถึงชั้นหินพื้นล่าง

สำหรับปริมาณเหล็กและอะลูมิน้ำในแหล่งน้ำที่มากเกินไปนี้ อาจส่งผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของพืชเศรษฐกิจได้ โดยพืชอาจจะแสดงอาการเป็นพิษอันเนื่องมาจากปริมาณของทั้งเหล็กและอะลูมินั่นมากเกิดไป นอกจากนี้ปริมาณเหล็กและอะลูมินั่มยังส่งผลถึงสภาพความเป็น

กรดของดินที่เพิ่มมากขึ้นและการลดลงของปริมาณธาตุอาหารในดินอีกเช่นกัน (Boonyanuphap, 2007)

ภาพที่ 64 สภาพน้ำในลำธารที่ไหลผ่านแปลงตัวอย่าง